

belonged to the most important functions of government. The first attempts to characterize newly created credit and financial system were made in the 60's – 70's. XIX century. The study of the opinions and views of contemporaries of these processes is the purpose of this article.

It was determined that the totality of all the literature on this subject can be divided into three groups: the first – work, discussion on the creation and development of banking and credit institutions and the state's role in these processes; second – works which provided description of credit institutions as independent financial institutions that have their own structure and outsourcing; and third - practical recommendations, instructions, manuals, etc. regarding the activities of credit and banking institutions. It was characterized works, which were explored in the Russian Empire (O. Yakovleva, V. Luginina, N. Kolyupanova, O. Vasyulchikova, O. Antsuferova, M. Katayeva, S. Prokopovicha, O. Gurjeva, P. Gurjeva, P. Morachevskogo, and others) and works that reveal the activity of credit and banking in Ukrainian lands (P. Chubinskogo, Y. Ivancheka, V. Domanitskogo, S. Borodayevskogo, Y. Krayevogo, F. Skorniakova, and others). It is noticed, that contemporary works of literature didn't have historiographical analysis and contained few references to the source. However, all authors expressed only one idea – demand of Russia is ordered lending, and then they polemic about the best system for the Russian empire, so that the state should influence and control the credit institutions. In this article were used the principles of historicism, objectivity and also problem-chronological, critically comparative and statistical methods. The results of this research can be used for training courses for history of Ukraine and Russia, historiography, source study, socio-economic history

Keywords: *bank, historiography, credit unions, credit and financial system, savings banks, and small credit institutions.*

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Стяжкіна О.В., д.і.н, проф.; Задунайський В.В., д.і.н., проф.*

УДК 94(477.6-2Мар)''1917''(045)

В.М. Романцов

СТАНОВЛЕННЯ МАРІУПОЛЬСЬКОГО МІСЬКОГО ГРОМАДСЬКОГО ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ (БЕРЕЗЕНЬ 1917 р.)

В статті аналізуються недосліджені в історіографії питання щодо ролі Міського Громадського Виконавчого комітету в процесах демократичного оновлення владних інституцій в Маріуполі на початку революції 1917 р. Висвітлюються різні аспекти політичної діяльності комітету, його рішення у питаннях охорони правопорядку, економічного, соціального розвитку міста, формування нових владних інституцій. У роботі використані не залучені раніше до наукового обігу матеріали газети «Маріупольская жизнь», що дозволило більш повно розглянути різні аспекти означеної теми.

Ключові слова: *Маріупольський Міський Громадський Виконавчий комітет, демократична революція, суспільні процеси, політичні перетворення, «Маріупольская жизнь».*

Сучасна Україна переживає складний та суперечливий процес реформування владних інституцій, і це спонукає науковців до студій історичного досвіду здійснення реформ в добу демократичної революції 1917 р. Уважне вивчення політико-правових аспектів діяльності Маріупольського Міського Громадського Виконавчого комітету на

початку революції 1917 р. та сучасних спроб реформування органів місцевого самоврядування дозволяє виявити історичні паралелі у цих важливих питаннях, проаналізувати витoki розвитку демократичних процесів у сучасному Маріуполі, який є великим економічним, адміністративним та культурним, центром українського Приазов'я, форпостом нашої країни на її південно-східних рубежах.

Зазначена наукова проблема неоднозначно висвітлювалася в історіографії. Радянські ідеологи протидіяли вивченню процесів демократизації, які відбувалися в країні загалом та в Маріуполі зокрема, оскільки пануюча комуністична партократія заперечувала демократичні цінності. Характерна для радянського постсталінського часу оцінка Маріупольського Громадського Виконавчого комітету була висловлена в статті про м. Жданов у книзі «Історія міст і сіл УРСР. Донецька область», де зазначалося, що «т. зв. громадський комітет», очолений комісаром Тимчасового уряду, був створений 5 березня за сприяння ради робітничих депутатів, у якій переважали меншовики та есери [3, с. 396].

У сучасній історіографії досліджувану проблему незначною мірою висвітлювали маріупольські історики. Наукові співробітники Маріупольського краєзнавчого музею у своїй узагальнюючій праці з історії Маріуполя та Приазов'я обмежилися відомостями про створення Маріупольського Міського Громадського Виконавчого комітету, перелічили громадські організації, які його утворили та назвали голову комітету М. Земцова [1, с. 133]. В «Иллюстрированной исторической хронике» зазначено, що новий орган міського самоврядування був створений у Маріуполі 6 березня. Ця інформація доповнена повідомленням про те, що його голова М. Земцов представляв партію кадетів, був колишнім депутатом 1-ї Держдуми [2, с. 116].

Краєзнавець П. Мазур у своїй публікації популярного характеру опублікував список членів Маріупольського Міського Громадського Виконавчого комітету з посиланням на «Мариупольскую жизнь» від 12 березня 1917 р. Але зазначений список мав деякі неточності, був неповний, містив прізвища 23-х членів Громадського комітету (в дійсності їх було 28) [4, с. 6].

В статті «Демократичні перетворення в Маріуполі на початку революції 1917 р.» розглянуто деякі аспекти зазначеної теми в контексті аналізу реформ, які здійснювалися в місті після повалення самодержавства [16, с. 91, 92]. Загалом наукова проблема становлення Маріупольського Міського Громадського Виконавчого комітету в березні 1917 р. ще не отримала належного висвітлення, а отже, потребує дослідження, що і становить мету роботи. Є необхідність виправити допущені в існуючій літературі похибки, уточнити деякі аспекти діяльності цієї установи.

На початку березня 1917 р. після отримання в Маріуполі повідомлення про революцію та відречення від влади Миколи II – останнього російського царя з династії Романових, місто охопила хвиля революційної ейфорії, і почалися очікувані демократичною громадськістю суспільні перетворення. Під впливом урядових реформаторських рішень в Маріуполі також розпочалася реорганізація владних інституцій.

5 березня відбулися об'єднані збори представників маріупольських міських громадських організацій, ради робітничих депутатів, кооперативних, торгівельно-промислових та ремісничих союзів. На цьому зібранні було створено Маріупольський Міський Об'єднаний комітет громадських організацій на чолі з представником партії конституційних демократів, колишнім депутатом І російської Державної Думи М. Земцовим «для найшвидшого подолання руйнації, викликані старою владою та для управління всіма справами міста» [6].

Автори деяких праць саме від цієї події ведуть початок діяльності Маріупольського Міського Громадського Виконавчого комітету. Це питання потрібно уточнити. Можна

вважати, що Об'єднаний комітет започаткував утворення в Маріуполі Громадського Виконавчого комітету, але це не була подія одного дня, це був політичний процес, який тривав протягом 5 – 7 березня.

В ніч з 6 на 7 березня в приміщенні театру «Гігант» відбулося об'єднане засідання понад 100 представників [7] від Міської думи, земства, громадських організацій та ради робітничих депутатів [10]. Як зазначалося з цього приводу в газетному звіті, там зібралися «представники майже всіх верств населення, починаючи від робітників у косоворотках і закінчуючи представниками установ у візитках». Збори проходили під головуванням М. Земцова, який у своїй промові «закликав усіх сприяти порядку та спокою в місті не вірити тим темним чуткам, які продовжують поширювати нечисленні клевети скинутої влади». Засідання закрилось близько 3-ї години ночі 7 березня. На завершення зборів, після півночі, згідно газетного звіту, було обрано членів Маріупольського Міського Громадського Виконавчого комітету, який отримав владні повноваження як новий орган міського самоврядування [7].

До виконавчого комітету увійшли представники 24-го запасного піхотного полку, кооперативних, торгівельно-промислових організацій та члени ради робітничих депутатів. Члени громадського виконавчого комітету були обрані одноголосно [1, с. 133]. Точний список членів Маріупольського Громадського Виконавчого комітету було офіційно оприлюднено наказом військового губернатора та начальника гарнізону Маріуполя від 9 березня 1917 р., а також направлено телеграфом командуючому Чорноморським флотом.

Згідно з наказом, підписаним головою міського Громадського Виконавчого комітету М. Земцовим та військовим губернатором, начальником гарнізону м. Маріуполя флоту генерал-майором Пименовим, до складу Міського Громадського Виконавчого комітету, який становив 28 членів [13], увійшли троє представників від солдатів (Іванов, Єгофський, Ломаєв) та від офіцерів – прапорщик Дружинін [11]. До складу Виконавчого комітету серед інших були обрані М. Земцов (голова), а також Андреев, В. Балясов, В. Бахалов І. Березський, С. Бехтеров, О. Бутенко, В. Гіацингов, М. Грієнко, І. Гуревич, І. Коваленко, Т. Коваленко, П. Кочеван, Є. Новіков, І. Павлов, І. Пічахчі, К. Пічахчі, Г. Псалті, Д. Розенталь, П. Роскошинський, М. Савін, І. Синицин, І. Славкін, М. Хайкін [10]. Більшість їх була прихильниками ліберальних демократичних перетворень. Пізніше піднімалося питання про розширення складу Міського Громадського Виконавчого комітету [13].

Передбачалося, що Громадський Виконавчий комітет візьме на себе управління містом, буде займатися «справою громадської безпеки, порядку та спокою міста Маріуполя та пов'язаних з ним питань» [10]. Перше засідання цього органу влади відбулося одразу ж після зборів і продовжувалося до 6-ї години ранку [7]. На пропозицію І. Пічахчі, для фінансових потреб громадського виконавчого комітету було відкрито кредит в розмірі 5 тис. руб. [8].

На засіданні Маріупольського Міського Громадського Виконавчого комітету 10 березня було визначено порядок прийняття його рішень. Було вказано, що комітет має право вирішувати поточні питання незалежно від кількості присутніх членів, а принципові питання могли вирішуватися лише за наявності 2/3 членів комітету [11].

Делегація Маріупольського Міського Громадського Виконавчого комітету 11 березня взяла участь у створенні Повітового Громадського Виконавчого комітету. Керував цим організаційними зборами голова Міського Виконавчого комітету М. Земцов. Було уповноважено всьому його складу увійти до повітового земського депутатського зібрання [11].

Міський Громадський Виконавчий комітет активно взаємодіяв з Міською думою. В середині березня вона «постановила, з метою узгодження діяльності міського

самоврядування з діяльністю Виконавчого комітету», включити його в повному складі до Міської думи «з правами гласних» [14].

На першому засіданні Міський Громадський Виконавчий комітет розглянув питання про роззброєння дискредитованої в суспільстві колишньої царської поліції та створення народної міліції. На засіданні Громадського Виконавчого комітету 7 березня було вирішено відсторонити від служби маріупольського поліцмейстера Глинського, приставів, їх помічників, околоточних наглядачів, городових старої поліції, та відправити їх до військового начальника, за виключенням тих, проти кого буде відкрите судове переслідування.

На клопотання голови Виконавчого Громадського комітету Міська дума надала кредит на суму 50 000 рублів на утримання міліції. Для спільного вирішення всіх питань щодо організації міліції, розробки Положення про міську міліцію було вирішено обрати чотирьох представників Громадського комітету (С. Бехтерева, Г. Псалті, Славкіна та І. Пічахчі), а також чотирьох гласних Міської думи (І. Гофа, Д. Хараджаєва, Х. Данилова та К. Пічахчі). Вирішено подати клопотання перед урядом про поширення відстрочки від військової служби на членів Виконавчого комітету, міліцію [10].

Для керівництва міліцією було запроваджено посаду головного комісара, на яку призначено присяжного повіреного П. Роскошинського. Його помічником став земський службовець Т. Коваленко. Були також призначені комісари та їх помічники до трьох частин міліції та заводу. До складу міліції було вирішено залучити «поранених військових чинів», робітників та інших добровольців [7].

В цей час Міський Громадський Виконавчий комітет звернув увагу на проблему дотримання законності представниками нових правоохоронних органів. В його рішенні було зазначено, що «з метою захисту безпеки та недоторканості жител громадян» обшуки приміщень могли проводити лише головний комісар, дільничий комісар або їх помічник з пред'явленням посвідчення та ордера на цей обшук. Були названі також конкретні особи, які мали право здійснювати обшуки – головний комісар міліції П. Роскошинський, його помічник Т. Коваленко, комісар при головному управлінні міліції Ф. Боровиков, комісар І частини підпоручик М. Переславцев, помічник комісара прапорщик Є. Колобродов, комісар ІІ частини В. Бахалов, помічники комісара К. Багненко, В. Кузнецов, І. Коваленко, комісар ІІІ частини А. Левицький, його помічники П. Мелеков, М. Рождественський, комісар на заводі Ф. Романенко, його помічник Г. Белинкович, комісар на порту Занаревський, комісар, старший маріупольський комісар прапорщик Горковенко [10]. Було постановлено, щоб кожен член Виконавчого комітету у випадку необхідності міг «розслідувати явища, які не узгоджувалися з новим порядком речей» і повідомляти про це комітету [11].

На засіданні Маріупольського Міського Громадського Виконавчого комітету 9 березня велику увагу приділили питанням роботи залізничного транспорту. Було заслухано доповідь про стан справ у транспортному відомстві на станції Маріуполь, за підсумками обговорення якої прийнята постанова, що передбачала необхідність відправляти без жодної затримки потрібні для ремонту частини представником «служби тяги». Запропоновано прокласти додатково третю колію на дільниці, де знаходиться вугільний склад на станції Маріуполь, впорядкувати та прискорити рух поїздів та сприяти найбільшому обороту перевезень. Запропоновано відрядити з особливими інструкціями Комітету прапорщика Гарковенка на станцію Маріуполь в місті та порту, на пошту та телеграф для нагляду за їх роботою [10].

Нову владу в Маріуполі на початку революції підтримувала більшість солдатів та офіцерів 24-го запасного піхотного полку, які були активними учасниками суспільних демократичних процесів у місті. У зв'язку з дефіцитом управлінських кадрів, який відчувала нова влада, міський Громадський Виконавчий комітет звернувся до

Товариства офіцерів 24-го запасного піхотного полку з проханням рекомендувати з числа офіцерського складу осіб, яким можна було б доручити боротьбу проти шпигунства, завідування поштою та телеграфом, в'язницею, військовою цензурою [13].

На засіданні Міського Громадського Виконавчого комітету 26 березня було прийнято рішення: «просити командира 24-го піхотного запасного полку відкомандирувати для несення міліційної служби солдатів нестройової роти. Також звернулися з проханням до командира полку, щоб було встановлено «особливий караульний пост біля кладової мариупольської поштово-телеграфної контори» [15].

Не зважаючи на революційну ейфорію, яка панувала серед військових та мариупольської громади, нова місцева влада була стурбована ослабленням дисципліни у військових частинах за умов «демократизації» в армії, яка набувала анархічного спотворення. На засіданні Міського Громадського Виконавчого комітету в середині березня було прийняте рішення: «просити командира полку дозволити членам комітету особисто та через уповноважених вести співбесіди в полку з солдатами на тему про недопустимість самовільних відлучок солдатів в інтересах державної оборони – взагалі та зокрема – зміцнення нового ладу держави» [12].

У зв'язку з складним продовольчим становищем було прийнято рішення про створення продовольчого комітету з числа представників ради робітничих депутатів, кооперативів, земства, Міської думи, Громадського Виконавчого комітету, від солдатів та кредитних товариств. До створення продовольчого комітету не могли вирішуватися питання щодо цін на продовольчі товари та їх вільний продаж. Було відкладено прохання риботорговців про вільний вивіз риби з міста. Було прийнято рішення про те, щоб у хлібопекаря Потихонова, який попри існуючу заборону збільшив ціну на хліб, відібрати отриманий від цього прибуток у фонд допомоги збіднілим мешканцям Маріуполя. Вирішено також розглянути питання про придбання в сербського уряду ячменю за твердими цінами [11].

У Маріуполі було започатковано збирання благодійних коштів для політичних в'язнів та тих, хто перебував на засланні. Громадський Виконавчий комітет створив для їх розподілу спеціальну комісію з двох представників ради робітничих депутатів та одного члена комітету з повноваженнями касира. Прапорщику Дружиніну було доручено узгодити з робітничими та військовими організаціями питання про відправку подарунків воїнам [11].

Громадський Виконавчий комітет приділив увагу питанням збереження пам'яток революційної доби, започаткування революційних свят та інформування мешканців про діяльність нової влади. На засіданнях 8, 9 березня було прийняте рішення «визнати 10-е березня національним святом свободи російського народу та урочисто відсвяткувати його в Маріуполі». Висловлено також побажання створити «народний музей в Росії» Цю справу доручили Г. Псалті. Було визнано за необхідне організувати правильне видання повідомлень про діяльність комітету, для чого створено було спеціальну комісію [11].

Таким чином, суспільні процеси в Маріуполі на початку демократичної революції 1917 р. відображали загальні політичні тенденції тієї доби. Про це свідчило створення Маріупольського Міського Громадського Виконавчого комітету. В березні 1917 р. він діяв динамічно, активно, працюючи іноді навіть вночі, здійснюючи реформи на місцевому рівні. В сфері рішень нового органу самоврядування перебували різноманітні питання життєдіяльності міста. Велику увагу Виконавчий комітет приділив реформуванню правоохоронних структур, вирішенню політичних, транспортних, продовольчих проблем, питань благодійності. На початку демократичної революції Маріупольський Міський Громадський Виконавчий комітет, отримуючи підтримку громадськості, мав можливість вирішувати суспільні проблеми без конфронтації.

Надалі необхідно продовжити дослідження політичних процесів у Маріуполі в добу демократичної революції на більш широкій джерельній базі, простежуючи еволюцію цієї сфери в місті.

Список використаної літератури

1. Божко Р. П. Мариуполь и его окрестности: взгляд из XXI века / Р. П. Божко, Т. Ю. Були, Н. Н. Гашененко и др. – Мариуполь : Рената, 2006. – 355 с. ; Bozhko R. P. Mariupol i ego okrestnosti: vzglyad iz KhKhI veka / R. P. Bozhko, T. Yu. Buli, N. N. Gashenenko i dr. – Mariupol : Renata, 2006. – 355 s.
2. Весь Мариуполь : фотоальбом. Иллюстрированная историческая хроника / Р. П. Божко, Т. Ю. Були, Н. Н. Гашаненко, В. В. Маликов, Л. П. Морозов, Р. И. Саенко, Н. А. Тарасова. – Мариуполь : СПД Маликов, 2007. – 320 с., илл. ; Ves Mariupol : fotoalbum. Ilyustrirovannaya istoricheskaya khronika / R. P. Bozhko, T. Yu. Buli, N. N. Gashanenko, V. V. Malikov, L. P. Morozov, R. I. Saenko, N. A. Tarasova. – Mariupol : SPD Malikov, 2007. – 320 s., ill.
3. Історія міст і сіл УРСР. В 26 т. Донецька область. – Київ : Головна редакція Української радянської енциклопедії АН УРСР, 1970. – 992 с. ; Istoriiia mist i sil URSR. V 26 t. Donetska oblast. – Kyiv : Holovna redaktsiia Ukrainskoi radianskoi entsyklopedii AN URSR, 1970. – 992 s.
4. Мазур П. И. 1917 год. Мариуполь: от февраля до октября. Историческая хроника / П. И. Мазур. – Мариуполь : Азовье, 2007. – 40 с. ; Mazur P. I. 1917 god. Mariupol: ot fevralya do oktyabrya. Istoricheskaya khronika / P. I. Mazur. – Mariupol : Azove, 2007. – 40 s.
5. Мариупольская жизнь. – 1917. – 5 марта ; Mariupolskaya zhizn. – 1917. – 5 marta.
6. Мариупольская жизнь. – 1917. – 7 марта ; Mariupolskaya zhizn. – 1917. – 7 marta.
7. Мариупольская жизнь. – 1917. – 8 марта ; Mariupolskaya zhizn. – 1917. – 8 marta.
8. Мариупольская жизнь. – 1917. – 9 марта ; Mariupolskaya zhizn. – 1917. – 9 marta.
9. Мариупольская жизнь. – 1917. – 12 марта ; Maryupolskaia zhyzn. – 1917. – 12 marta.
10. Мариупольская жизнь. – 1917. – 14 марта ; Mariupolskaya zhizn. – 1917. – 14 marta.
11. Мариупольская жизнь. – 1917. – 15 марта ; Mariupolskaya zhizn. – 1917. – 15 marta.
12. Мариупольская жизнь. – 1917. – 17 марта ; Mariupolskaya zhizn. – 1917. – 17 marta.
13. Мариупольская жизнь. – 1917. – 18 марта ; Mariupolskaya zhizn. – 1917. – 18 marta.
14. Мариупольская жизнь. – 1917. – 24 марта ; Mariupolskaya zhizn. – 1917. – 24 marta.
15. Мариупольская жизнь. – 1917. – 31 марта ; Mariupolskaya zhizn. – 1917. – 31 marta.
16. Романцов В. М. Демократичні перетворення в Маріуполі на початку революції 1917 р. / В. М. Романцов // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. – 2015. – Вип. 12. – С. 88 – 95 ; Romantsov V. M. Demokratychni peretvorennia v Mariupoli na pochatku revoliutsii 1917 r. / V. M. Romantsov // Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Istoriiia. Politolohiia. – 2015. – Vyp. 12. – S. 88 – 95.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2015 р.

V. Romantsov

**MARIUPOL MUNICIPAL PUBLIC EXECUTIVE COMMITTEE FORMATION
(MARCH, 1917)**

The present-day Ukraine is undergoing a process of reforming governmental institutions which is complicated, debatable and full of unjustified hopes. It motivates the researchers to examine reforming historical experience at the time of the Democratic Revolution of 1917. A thorough study of Mariupol Public Executive Committee formation historical experience at the beginning of the Revolution of 1917 allows analyzing the origins of development of the democratic processes in Mariupol that is a significant economic, administrative and cultural center of Ukrainian Pryazovye, our country's outpost at its Southern-East borders.

The article analyzes historiographically unexamined issues of Mariupol Municipal Public Executive Committee function in the processes of the democratic modernization of the governmental institutions in Mariupol. It elucidates various aspects of the Committee's political activity, its decisions as to the city's economic and social development and the new governmental institutions' formation. The analysis studies the newspaper "Mariupolskaya Zhizn" materials that were not used for the scientific purposes before. It allowed a more thorough examination of various aspects of the given issue.

The social processes in Mariupol at the beginning of the Democratic Revolution of 1917 reflected the general political trends of the time. The foundation of Mariupol Municipal Public Executive Committee evidenced that. In March of 1917 it functioned dynamically and actively, sometimes its members worked on implementing the local reforms even at night. The sphere of decisions of the new self-government body included the various issues concerning the city's social and economic stability. The Executive Committee paid the particular attention to reforming law-enforcement bodies, solving political, transport and food problems as well as to charity issues. At the beginning of the Democratic Revolution Mariupol Municipal Public Executive Committee sustained by the public was able to solve the social problems unconflictually.

Key words: *Mariupol Municipal Public Executive Committee, the Democratic Revolution, political transformations, "Mariupolskaya Zhizn".*

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Стяжкіна О.В., д.і.н, проф.; Чура В.І., д.і.н., проф.*